

רבים מאד המכים בעמים רבים. אבל תמיד עומד מאחוריהם רצון ה'. אם בכל העמים כך, בכל הנוגע לעם ישראל על אחת כמה וכמה, אף כי גם חייהם מסורים לדרך הטבע, הנה לגורמים שלמעלה מן הטבע יש בחייהם השפעה לאין שיעור גדולה יותר. אנו רואים את עם ישראל הולך ודל ככל שכוחם הרוחני הולך ודל.

הנושא: ניבים בפרשיות הנבואה של אלישע.

הערה כללית: מידי פעם בפעם על המחנך לייחד שיעור שיהיה מוקדש כולו לניבים נבחרים מתוך עניין שלמדוהו במשך זמן מה. אמנם אפשר גם בכל שיעור להקדיש לכך מספר דקות, אבל לפעמים אין די זמן לעסוק כהלכה בכל פרטי הפרטים המרובים שיש בלימוד הנביאים. במקרים מסויימים רצוי שהניבים ייבחרו על ידי התלמידים וייכתבו על הלוח, וישמשו נושא לחזרה, כנזכר לעיל בכמה מקומות.

אם המורה רואה שהתלמידים השמיטו ניבים שיש בהם חשיבות מיוחדת, ינסה לעורר אותם למצאם. מאין ברירה, אם אין הצעות מצד התלמידים, יציע הוא בעצמו את הניבים.

לדוגמה: אם אף אחד לא יציע את הניב "המבלי אין אלקים בישראל אתם הולכים לדרוש בבעל זבוב" (א יג), או "הנה נא מושב העיר טוב" (ב יט) שעליו נאמרו דברי חז"ל המפורסמים המובאים ברש"י "מכאן שחן המקום על יושביו", יכתוב המורה את הניב הזה בתוספת תימהון על אשר התלמידים עצמם לא הרגישו בהם.

פרק ט נושא ראשון. פסוק י.

הנושא: יהוא ופעולותיו האימות.

מחנך: זה עתה סיימנו ללמוד על המאמצים הגדולים שעשו מלכים ונביאים להביא לארץ ישראל מצב תקין. במשך כל הזמן שאלנו את עצמנו: האם הצליחו? התשובה היתה: באופן חלקי – בודאי, באופן שלם – לא.

בתוך הפרקים האלה גם למדנו כללים גדולים בדרכי תיקון העולם. "לא ברוח ה', לא באש ה'". אבל עתה לפנינו שני פרקים אשר לבי מזדעזע בזמן שאני לומד אותם וצריך ללמד אותם. יש כאן שפיכות דמים איזמה שכמותה לא היתה בישראל מעת שניתנה התורה ועד היום ההוא, וגם אחר כך לא היה כדבר הזה על ידי גורמים פנימיים אחרים. לא באש ה', אבל לפעמים יש צורך, כנראה, בתקיפות בוערת כדי לבער ולעקור רשעים גאים ומושרשים ברשעם, כמו עובדי הבעל שנתאספו בשומרון לפקודת יהוא. כמאה שנה לאחר מה שנעשה

על ידי יהוא אמר הנביא הושע (א ד) בשם ה': "עוד מעט ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא". אמנם מפרשים מסבירים שם כי זה היה משום שיהוא לא ביער את העגלים, ומאחר שלא עשה מלאכה שלימה, הרי זה כאילו לא עשה מאומה. אולם כפי הנראה כלול בזה גם רמז על הצד הנורא שבמלאכתו האיומה. הוא עשה את רצון ה', כאמור להלן (י ל), אבל היה במצב של שבט אפו של ה', כמו שנאמר על האשורים (ישעיה י ה), אם כי אין להשוותו להם. ראו נא בספר איזו תכונה של יהוא מדגיש הנביא?

תלמיד אחד: "המנהג הוא כמנהג יהוא וגו' כי בשגעון ינהג" (ט כ).

תלמיד שני: הנביא מוסר רק מה שאמר הצופה במגדל, אבל אין זו דעת הנביא עליו.

מחנך: אילו אמר הצופה דברים בלתי נכונים, לא היה הנביא כותב זאת לדורות. יש מקום לומר שאכן בכל פעולות המרד היה קצת ממנהג השיגעון הזה. אמנם זה לא מנע ממנו להיות משרי אחאב הותיקים והחשובים (ראה להלן ט כה).

בכל אופן אין לראות בשום פנים ביהוא דוגמה לדורות. דברי הושע הנביא, שניבא בימי נכדו של יהוא, הם הקובעים את דמותו באספקלריא היסטורית.

נקרא את שני הפרקים, ובסיכומם אשיב לשאלותיכם. רצוי כי לא תשאלו באמצע, ותקלטו לתוך נפשכם את כל האימה החשכה הנופלת מפרקים אלו על הסוף המר של אלו שהכניסו עבודה זרה בבירת ישראל וגם העיזו להרוג את נביאי ה'. אלו הביאו את עצמם לידי כך שעל ידי שליחים שונים משמידם ה' ללא רחמים.

הנושא: שיחה על מעשי יהוא לאחר קריאת הפרקים.

תלמיד אחד: עובדי הבעל היו אכזרים מאד. הם היו מקריבים קרבנות ילדים. על פראים כאלה אין לרחם. אני לא תמהתי כלל על מה שעשה יהוא. ככה עוקרים רשע מן העולם.

תלמיד שני: יש דרכים אחרות כיצד למנוע הקרבת ילדים מאשר רצח כזה.

תלמיד שלישי: למה הרג כל משפחת יהודה בצורה אכזרית כזו? (י יד).

תלמיד רביעי: מה התועלת ברמיסת איזבל לאחר שנזרקה דרך החלון? איך עשה זאת יהוא?

מחנך: אמרתי לכם, כי אני נבון בעניין זה, שלא היה כמוהו בישראל. רק בדרך אחת אני יכול להסביר מה שאירע: אף כי לא נזכר שעובדי הבעל בישראל בימי אחאב הקריבו ילדים לקרבנות בודאי היתה קיימת סכנה זו. אנו רואים שגם לאחר מעמד הר הכרמל עדיין היו בישראל עובדי בעל רבים. זה הוכיח כי אין אפשרות לעקרם באמצעי השפעה או בניסים. מה שעשה יהוא – הועיל. מאז ועד סוף ממלכת ישראל לא נזכר כי היתה עבודת הבעל

בישראל. אם כן הועילו מעשי יהוא לא רק לדורו. הוא אחד מאלו שהשפעתו היתה גדולה מאד על ביעור עבודת האלילים מן העולם.

אמנם נראה כי הוא פעל לא רק משיקולים רוחניים, אלא גם ואולי בעיקר משיקולים מדיניים. מלכות בית אחאב היתה חזקה ומושרשת, כי מלכותם נמשכה כחמשים שנה. תמכה בה גם ממלכת יהודה בנישואי בן יהושפט לבתו של אחאב, והוא הכניס את עצמו בסכנה גדולה. לו קשה היה למרוד הרבה יותר מאשר לבעשא שמרד בבנו של ירבעם. את סופו של זמרי שמרד בבנו של בעשא אתם יודעים: הוא נשרף בארמונו. יהוא פחד מאד מכשלונו. אילו לא ארגן את המרד באופן מהיר ותקיף עד מאד, היה נהרג. זו גם הסיבה שהרג את כל בני מלכות יהודה. הוא חשש שמא תהיה זאת להם הזדמנות לקבל את השלטון על הממלכה כולה.

כפי שנראה להלן אכן גברה עתליה בת אחאב ביהודה, אף לאחר כל הפעולות התקיפות של יהוא. מרד, עסק מר וקשה הוא. תמיד קשור בשפיכות דמים (אמנם בזמן האחרון היו כמה מרידות ללא שפיכות דמים ידועה, הודות לאפשרויות של זמננו לארגן את הדברים בנקל יותר). בכל אופן עת צרה גדולה היתה זאת בישראל, שלא חזרה על עצמה בימים הבאים, ואי אפשר לראות בכך דוגמה והוראה לדורות. אנו נלמד להלן על מלך גדול וקדוש שקם ליהודה, יאשיהו שמו, אשר ביער את העבודה הזרה מן הארץ, אבל לא פגע באיש. גם החשמונאים בעתיד לא פגעו, בדרך כלל, באנשים, והשתדלו אך להשפיע, לפעול בתקיפות, לפעמים גם ב הוצרכו להרג, כמו שעשה מתתיהו בתחילת המרד וסנהדרין במקרים אחרים כדי להעמיד את משפט התורה, אבל מעולם לא כיהוא.

תלמיד אחד: איך זה שכל עובדי הבעל יכולים היו להיכנס באולם אחד של בית הבעל?

תלמיד שני: האולם היה מלא מפה לפה.

מחנך: בכל זאת צדק השואל. מכאן מביאים ראיה שלמעשה לא היו עובדי הבעל מרובים כל כך בישראל. היו קבוצות פה ושם שהיו חזקות בגלל תמיכת בית המלכות הצידוני למחצה. ביניהם היו בודאי גם צורים, אשר בגלל קשרי המסחר התישבו בישראל. שאר העם עבד את ה'.

תלמיד: אם כן, זה לא כל כך נורא.

מחנך: זה כן היה נורא, מפני שהדבר התרחש בארץ הקדושה. יתר על כן, בגלל עבודת הבעל השתבשו בודאי דברים נוספים. העגלים גם הם הפכו עתה להיות סוג של עבודה זרה, הרבה יותר ממה שהיו לפני. כאשר בית המלכות תמך באופן רשמי בעבודה זרה – נעשה הכל הפקר. (אמנם נראה כי לבתי המקדש של ירבעם לא היה עתה ערך גדול. הממלכה תמכה בעובדי הבעל. בין יהודה וישראל היה שלום, ולא היה צורך במקדשים אלו).

תלמיד: אני זוכר שלמדנו באיזה מקום שהיו רק שבעת אלפים איש שלא עבדו לבעל. אם כן היו הרבה, הרבה, כמעט כולם.

מחנך: ראשית כל אמור לי היכן זה כתוב? מצא את הפרק והפסוק, לא רק אתה, אלא כל הכיתה.

תלמיד: מלכים א' יט יח.

מחנך: הראיה מפרק זה שכל עובדי הבעל כולם יחד מילאו רק בית אחד שהיה מיוחד לבעל, גדולה מן הראיה שלך מן הפסוק ההוא.

אתה רואה ששם נאמר: "והיה הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא והנמלט וגו' ימית אלישע (פרק יז). רש"י מוסיף על זה: "לא מצינו שהמית אלא ארבעים ושנים ילדים על ידי הדובים". כל גזירה לרעה עלולה להתבטל על ידי הטבת המעשים. במשך הזמן הוטבו המעשים, גם על ידי השפעת מעמד הר הכרמל וגם על ידי פעולות אלישע, ולא נשאר רבים שהיו מוכנים לעבוד לבעל בפועל ממש בחגיגות מעין אלו שארגן יהוא למראית עין.

תלמיד: אבל בתחילה היו כולם עובדים לו.

מחנך: ראית שהיו מאות נביאים בישראל, מהם גדולים ביותר. ראית שלפני אלישע ישבו מאה תלמידים רק במקום אחד (ד לח-מג), ראית אשה בעלת חסד כמו השונמית ועוד ועוד. אי אפשר שכל אלו באו מתוך ציבור של שבעת אלפים איש. הכוונה בפסוק זה היא לומר, שגם אלו שלא עבדו לבעל, לא היו טהורים מכל פגם, שלא מיחו, ונכנעו לעובדה המרה (העדר מחאה כמוה כהשתתפות בחטא, בפרט במלכות ישראל). רבים נכשלו באופן חד פעמי, או אפילו יותר מזה, בנתינת כבוד לצורות הפולחן שלהם. בשבעת האלפים הנזכרים בפרשה ההיא, הכוונה לצדיקים גמורים (סנהדרין קב). בפרשה שלנו מדובר על עובדי הבעל המובהקים. בין אלו לאלו היו אנשים בינוניים, שפסחו על שתי הסעיפים, אחד יותר ואחד פחות. בגלל זה נחשבו אפילו כמומרים, אבל לא עבדו עבודה זרה תמיד (ראה חולין ד ובתוספות שם ד"ה מומר לעכו"ם). על כן נענשו כולם במשך הזמן שבו היו מלחמות רבות, רעב ועוד פורענויות (וראה ב"דעת סופרים" מלכים א' יט יח).

תלמיד: כיצד אפשר להבין שיהוא נוהג בתקיפות קשה כזאת נגד עובדי הבעל, ואיננו פוגע בעובדי העגל בכלל ובעגלים בפרט.

מחנך: אפשר דוקא משום שפעל במרץ כל כך נגד עובדי הבעל הגיע לכלל עייפות. הוא ראה מסיבב לו כל כך הרבה אנשים שהיו עוינים לו על שהרג את קרוביהם. היו בודאי רבים שלא האמינו שעשה מה שעשה לשם שמים. לא נזכר בכתוב שהכתירו אותו למלך, הוא שלט בכוח הפחד שהטיל על העם. על כן חשש להגביר את השנאה כלפיו על ידי פגיעה גם בעגלים.

יתכן מאד כי לאחר המשפט הקשה בעובדי הבעל, נתמעטו גם ההולכים לזן ובית אל, והמקומות האלו לא נראו מסוכנים כל כך. על כן החליט יהוא שבינתיים אפשר להפסיק את המלחמה הרוחנית הקשה. אבל מאידך ברור שזה היה מכשולו הגדול של יהוא, כמו שנאמר בנבואת הושע (א ד).

אין זו סנגוריה מצדי, אלא נסיון להבין את המצב מבחינה הגיונית.

תלמיד: למה אמר המחנך שלא הכתירו את יהוא למלך. הלא כתוב במפורש בפרק ט פסוק יג ששרי הצבא הכריזו ואמרו: "מלך יהוא".

מחנך: אתה זוכר כי בזמן שלמדנו פסוק זה, הסכמנו כולנו שהיה להמלכה זאת, יותר אופי של שעשוע מאשר הכתרה ממש. חוץ מזה, עשו זאת קציני צבא אחדים, לפני שראוהו בכל מלא אימתו. לאחר מכן היה, כנראה, מוזר מאד שאיש שרצח כל כך הרבה אנשים ימלוך עליהם. אילו היו יכולים יתכן שהיו ממיתים אותו כשם שהמיתו את זמרי.

פרק י נושא שני במרד יהוא

הנושא: מה התרחש בין שרי אחאב לבין יהוא?

הערה למחנך: המחנך ישקול בדעתו ויראה מה מצב רוח התלמידים לפני שיכנס לדיון בנושא זה. לרוב כדאי לדלג עליו והאמור להלן הוא לצורך המחנך בלבד.

מחנך: קשה לקרוא את פרק י. הלא כן?

תלמידים: בימים ההם קרו דברים כאלה.

מחנך: נכון הוא כי בימים שאי אפשר היה לארגן את הסדר בממלכה כמו בימינו, בעזרת הטלפון ובעזרת שוטרים הנוסעים במכוניות במהירות, אי אפשר היה להשתלט על המצב אלא באמצעי אימה. בכל זאת אין לראות במה שמתואר בפרק זה משהו שהיה בטבע עם ישראל. אתם זוכרים בודאי את עדות אנשי ארם על מלכי ישראל שהיו מלכי חסד (מלכים א' כ לא). גם בעם היה חסד רב. השונמית לא היתה האשה היחידה שעשתה חסד, וכן לא היה יחיד האיש מבעל שלישה, שהביא עשרים ככרות לחם לבני הנביאים בימי הרעב (לעיל ד מב). העם נהג בחסד וברחמים גם כלפי שונאיהם [אחאב ביחס לארמים (מלכים א' כ לד)], אלישע המצוה לא להרוג את השבוים, והחילים נשמעים לו (לעיל ו כב). מה שעושים זקני יזרעאל לבני אחאב, הוא תוצאה לא רק מגזירה איומה וקללה, אלא גם מפני שסוף סוף היה לב עם ישראל מלא זלזול לאלו שהכניסו עבודה זרה לארץ ובכל אורחות חייהם היו דברים זרים רבים. הם ידעו כי המרד הוא ע"פ נבואת הנביא הגדול אלישע, ולא ראו ערך להילחם על בית אחאב.